

PROPOZYCJE „ETHOSU”

Fecondità nell'infertilità [Płodność w niepłodności], red. J. Noriega, M. L. Di Pietro, Lateran University Press, Città del Vaticano 2007, ss. 178; *Il cammino della vita: l'educazione, una sfida per la morale* [Droga życia: wychowanie, wyzwanie dla refleksji moralnej], red. J. J. Pérez-Soba, O. Gotia, Lateran University Press, Città del Vaticano 2007, ss. 343; *L'Amore tra filosofia e teologia. In dialogo con Jean-Luc Marion* [Miłość: między filozofią a teologią. Dialog z Jean-Lukiem Marionem], red. ks. N. Reali, Lateran University Press, Città del Vaticano 2007, ss. 199.

W nauczaniu i w posłudze pasterskiej Sługi Bożego Jana Pawła II troska o małżeństwo i rodzinę znajdowała wiele form wyrazu. Po synodzie biskupów poświęconym zadaniom rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym, który to synod odbył się w roku 1980, Jan Paweł II podjął szereg inicjatyw służących dobru rodziny. Oprócz przygotowania posynodalnej adhortacji *Familiaris consortio*, w roku 1981 powołał do istnienia dwie nowe instytucje w Kościele: Papieską Radę do spraw Rodziny i Papieski Instytut Studiów nad Małżeństwem i Rodziną (ten ostatni – przy Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie; włoska nazwa Instytutu – Pontificio Istituto Giovanni Paolo II per studi su Matrimonio e Famiglia).

Zadaniem Instytutu jest umożliwienie świeckim, osobom konsekrowanym i kapłanom odbycia studiów interdyscyplinarnych nakierowanych na zdobycie wiedzy potrzebnej w pracy duszpasterskiej z chrześcijańskimi rodzinami. Cel ten Instytut realizuje poprzez prowadzenie regularnych studiów licencjackich i doktoranckich, wieńczonych dyplomem Uniwersytetu Laterańskiego, jak również poprzez organizację sympozjów i konferencji, nierzadko we współpracy z innymi instytucjami, na przykład z Papieską Akademią Życia. Prezentowane pozycje książkowe są owocem pracy środowiska naukowego związanego z Instytutem Studiów nad Małżeństwem i Rodziną. Pierwsza książka – *Fecondità nell'infertilità* – powstała na podstawie wykładów prowadzonych w Instytucie od kwietnia 2005 roku w ramach seminarium z bioetyki. Organizowane we współpracy z Instytutem Bioetyki działającym na wydziale medycyny Katolickiego Uniwersytetu Serca Bożego (wł. Università

Cattolica del Sacro Cuore), seminarium to pozwala słuchaczom zdobyć tytuł magistra bioetyki. Warto dodać, że rozpoczęło ono swoją działalność kilka miesięcy przed ogłoszeniem we Włoszech referendum w sprawie zakresu legalności praktyk związanych z zapłodnieniem in vitro. W artykułach włoskich teologów, etyków, socjologów i lekarzy, które zostały zebrane w prezentowanej książce, znajdziemy tematy żywo podejmowane dzisiaj w Polsce: Czym jest pragnienie posiadania dziecka? Czy zachowanie związku między przeżyciem seksualnym a poczęciem dziecka jest konieczne, aby przekazywanie życia dokonywało się w sposób w pełni ludzki? Czym jest rodzicielstwo adopcyjne? W dwóch kolejnych książkach zebrane zostały materiały z sympozjów zorganizowanych przez Instytut Studiów nad Małżeństwem i Rodziną. W styczniu 2006 roku zaproszono na Uniwersytet Laterański Jean-Luca Mariona, francuskiego filozofa i teologa, profesora paryskiej Sorbony, obecnie wykładającego filozofię religii i teologię na Uniwersytecie w Chicago (gdzie objął katedrę jako następca Paula Ricoeura). Marion zaprezentował wykład „L'amore del bene” [Umiłowanie dobra], pozostali uczestnicy sympozjum przygotowali teksty nawiązujące do jego filozofii (na uwagę zasługuje tekst Giovanniego Salmeriego „Pensiero dell'essere e pensiero dell'amore” [Myślenie według bytu i myślenie według miłości]).

W listopadzie 2006 roku jako temat sympozjum obrano wychowanie, stawiając w centrum refleksji pytanie o walor wychowawczy procesu edukacji. Pytanie to powraca w dialogu społecznym i jest ważne między innymi z powodu wydłużenia się czasu potrzebnego na zdobycie gruntownego wykształcenia. Ten rozciągnięty w czasie proces stanowi wyzwanie dla moralności, ponieważ niezależnie od przedmiotu nauczania podmiotem edukacji jest zawsze osoba ludzka. Wprowadzaniu jej w świat wiedzy towarzyszyć więc powinno uwrażliwianie na dobro i uczenie samodzielnego stosowania zasad etycznych do rozwiązywania nowych dylematów moralnych.

Udział w sympozjach organizowanych przez laterański Instytut Studiów nad Małżeństwem i Rodziną nie wymaga znajomości języka włoskiego – organizatorzy z reguły zapewniają symultaniczne tłumaczenie wystąpień na język angielski. Obecność na sympozjum organizowanym na najstarszym z papiejskich uniwersytetów, poza możliwością doświadczenia klimatu Wiecznego Miasta (Bazylikę św. Jana na Lateranie oddziela od uniwersytetu jedynie pałac papieży – dzisiaj mieści się w nim siedziba wikariatu diecezji rzymskiej), poszerzy z pewnością perspektywę naukową każdego z polskich teologów, etyków i duszpasterzy. (Zob. stronę internetową Instytutu: <http://www.istitutogp2.it>).

P. Ś.

Andrzej Stoff, *Herbert: Jak nas kuszą? Dwie interpretacje*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, seria „In Poesi Veritas Vitae”, Toruń 2008, ss. 60.

Książkę Andrzeja Stoffa *Herbert: Jak nas kuszą? Dwie interpretacje* można potraktować jako wydarzenie towarzyszące udostępnieniu czytelnikom, dziesięć lat po śmierci poety, tomów zawierających niepublikowane dotąd

utwory Zbigniewa Herberta oraz ukazania się pierwszej edycji jego *Wierszy zebranych*. Wobec pojawiających się dziś, nie zawsze udanych prób „reinter-pretacji” poety niepokornego, literaturoznawca Andrzej Stoff proponuje taki sposób czytania Herberta, by z jednej strony nie zagubić wyjątkowości jego przesłania, które w istocie obejmuje świadectwo życia, a z drugiej, by zachować niezbędne dla pełnej interpretacji tego dzieła odniesienie do sytuacji historycznej, w której powstawało. Na tle nieustannie pojawiających się różnorodnych interpretacji dorobku Herberta refleksje Stoffa zasługują na uwagę ze względu na odniesienie do filozofii twórczości. Przedstawiony przez niego rys historiozoficzny ukazuje konieczne warunki twórczości, do których należy historyczne zakorzenienie twórcy.

Realizując formułę przewodnią serii wydawniczej „In Poesi Veritas Vitae”, autor analizuje dzieło Herberta w świetle idei mówiącej, że w poezji tkwi prawda życia, a z perspektywy twórcy każdy czas jest czasem jego samookreślenia się i jako taki jest trudny. Dylemat Herberta dotyczy zatem potencjalnej sytuacji każdego twórcy, bez względu na czas i miejsce, w których przyszło mu żyć. Swoją analizę Stoff prowadzi niejako równolegle w dwóch esejach, poświęconych kolejno dwóm utworom Herberta: prozie poetyckiej *Co myśli Pan Cogito o piekle* oraz wierszowi *Potęga smaku*, dedykowanemu profesor Izydorze Dąbskiej. Wstęp do rozważań stanowi tekst zatytułowany „Poeta w trudnych czasach – poezja czasów trudnych”, w którym autor zarysowuje egzystencjalną, a w pewnym sensie ontologiczną sytuację poety i podkreśla, że czasy trudne bywają „momentem sprawdzianu dla człowieka w poecie i poety w człowieku”, podczas gdy próby pomijania przez poezję tego, co trudne, nie okazują się dla niej – i dla jej twórców – dobre. Postawę przeciwną tej konstatacji zajęli w trudnym czasie totalitaryzmu ci polscy literaci, którzy – inaczej niż Herbert – zdecydowali się na pewien układ z państwem totalitarnym i „zabieranie głosu w okolicznościach sprzyjających raczej milczeniu”, zyskując w ten sposób namiastkę swobody i wygodnego życia. Mimo że stan milczenia w wypadku ludzi słowa niesie z sobą element tragizmu, Herbert mimo wszystko zdecydował się na milczenie. Sytuację poety w owym czasie przedstawia Stoff jako sytuację zamachu na status społeczny twórcy i jako dylemat: pozostać sobą czy systematycznie tracić tożsamość? Tu również pojawia się u Stoffa refleksja historiozoficzna: podkreśla on, że chociaż znaczenie poezji Herberta wykracza poza moment historyczny, w jakim poecie przyszło tworzyć, potrzebny jest do niej komentarz ze strony ludzi, którzy ów moment historyczny nadal mają w pamięci. Jedynie tego rodzaju „sprawiedliwe czytanie” wierszy Herberta ma sens: historyk literatury musi przypominać te sensy tekstów, „bez świadomości których zdani bylibyśmy albo na abstrakcyjną wiedzę podręcznikową dotyczącą ich kontekstu, albo na naiwną psychologizację”. Stoff twierdzi też, że pytanie: „Co poeta miał nam do powiedzenia?”, nie jest ani banalne, ani naiwne. Wyraża ono bowiem najgłębszy sens porozumiewania się za pośrednictwem poezji. I tak, analiza dwóch utworów Herberta, która stanowi przedmiot kolejnych esejów, pozwala zrozumieć upór Herberta w jego odrzuceniu postawy uległości i trwaniu w postawie milczenia.

W pierwszym z esejów, zatytułowanym „Czasy”, Stoff analizuje na wielu poziomach utwór *Co myśli Pan Cogito o piekle*, wskazując na odniesienia do

Boskiej komedii Dantego i rozważając sens Herbertowskiej metafory piekła, oraz dyskutuje z dotychczasowymi interpretacjami tego utworu. Na jego przykładzie wskazuje, że twórczość wyrosła z indywidualnego doświadczenia czasu powraca do rzeczywistości jako jej świadectwo, jako wyraz niezgody lub afirmacji. Stoff akcentuje w tym punkcie Herbertowskie samookreślenie przez negację i podkreśla, że już poprzez ten utwór Herbert przewycięża nierzadko dziś krzewione przekonanie, że przeciwko totalitaryzmowi w kulturze buntowali się wszyscy. Jego przypadek wskazuje, że była to sytuacja opresji przede wszystkim dla twórców o zdecydowanych poglądach politycznych i moralnych, niegodzących się na mecenat polityki nad kulturą. Herbert ukazuje, że u podstaw prawdy sztuki i prawdy o świecie leży jedność piękna, prawdy i dobra – relacja właściwa samemu bytowi. Zło nie może zatem być źródłem piękna, „bez względu na spełnienie warunków formalnych i usilność starań”. Mamy tu do czynienia z „przekonaniem o jedności bytu, w którym nie ma miejsca na osobność poety inną niż osobowa tożsamość”.

W drugim eseju, zatytułowanym „Poeta” i poświęconym emblematycznemu wierszowi Herberta *Potęga smaku*, wierszowi, „o którym częściej powinno się myśleć niż go cytować”, Stoff podkreśla konieczność historycznej wiedzy dla zrozumienia sensu tego utworu, a także obecny w nim element osobisty, dotyczący znajomości Herberta z Dąborską. Analizuje też swoisty estetyzm Herberta, który można odczytać w obecnym w wierszu przekazie.

Warto książkę Stoffa przeczytać jako całość ujmującą w pewnej klamrze (czas – poeta) twórczość Herberta, ale warto też zwrócić uwagę na wyrażone pięknym językiem myśli samego jej autora, które można odnieść również do uniwersalnych problemów ludzkiej kondycji: trudu dochowania wierności sobie, wierności prawdzie, trudu zachowania duchowej niezależności, a także słabości, która toruje sobie drogę poprzez z pozoru mało znaczące ustępstwa i kompromisy.

D. Ch.

Yves Semen, *Seksualność według Jana Pawła II*, tłum. Z. Denkowska, J. Urbaniak, Wydawnictwo Świętego Wojciecha, Poznań 2008, ss. 164.

Książka jest wprowadzeniem do Jana Pawła II teologii ciała. Jej autor podkreśla nowatorski, a nawet rewolucyjny charakter papieskiego nauczania o ciele, seksualności i małżeństwie. W rozdziale pierwszym Semen przedstawia historyczny i filozoficzno-teologiczny kontekst tego nauczania, szkicuje sylwetkę Wojtyły jako duszpasterza i przyjaciela młodzieży akademickiej, jako wykładowcy, którego praca zaowocowała z jednej strony dziełem literackim – sztuką *Przed sklepem jubilera* – z drugiej filozoficzną książką *Miłość i odpowiedzialność*. Ukazuje go również jako biskupa zaangażowanego w prace Soboru Watykańskiego II oraz w tworzenie i upowszechnianie nauczania encykliki *Humanae vitae* Pawła VI. Opisuje następnie proces powstawania katechez, w których Jan Paweł II przedstawił teologię ciała, charakteryzuje ich język oraz wyjaśnia, w czym leży trudność zrozumienia tego języka. Ana-

lizuje papieski sposób myślenia i zarazem metodę wykładu, metodę – jak mówi za Georgem Weiglem – „nielinearną”, polegającą na wielokrotnym podejmowaniu tego samego tematu, lecz za każdym razem z innej perspektywy, głębiej lub szerzej. Semen rozważa nawet powody, które mogły zainspirować Papieża do wyboru audiencji generalnych jako kontekstu głoszenia tej nauki. Zwięzły i treściwy rozdział pierwszy przygotowuje czytelnika do systematycznej prezentacji teologii ciała w kolejnych czterech rozdziałach, których układ odzwierciedla strukturę katechez. Autor przyjmuje również częściowo metodę Jana Pawła II, lecz ją upraszcza: omawiana książka, tak jak katechezy, jest w dużej mierze komentarzem do tekstów Pisma Świętego, lecz komentarzem „linearnym”, streszczającym obszernie rozważania Papieża. Książkę kończy żarliwe wezwanie skierowane do „pokolenia Jana Pawła II” o podjęcie odpowiedzialności za to nauczanie.

Yves Semen, filozof specjalizujący się w etyce społecznej, daje w swojej pracy świadectwo kompetencji połączonej z zaangażowaniem oraz talentu budowania interesującej narracji. Jego książka zawiera poważny wykład doktryny, a czyta się ją jak zajmujący tekst fabularny, przy czym autor unika pokusy nadmiernego upraszczania języka i prób publicystycznego „uatrakcyjniania” tekstu. Nie mógł oczywiście uniknąć uogólnień czy szkicowego tylko przedstawienia niektórych faktów i zagadnień, lecz trudno wskazać na rynku pozycję, dotyczącą tej samej problematyki, która przy tak niewielkiej objętości przekazywałaby w przystępny sposób tak wiele informacji. Dla czytelników ważne może być również wspomniane już zaangażowanie autora oraz fakt, że jest on człowiekiem żonatym i ma dzieci.

Książka została poprzedzona wprowadzeniem autorstwa Jakuba Urbaniaka, który charakteryzuje między innymi kontekst kulturowy i teoretyczny, w jakim praca ta powstała (jest nim teologia francuskojęzyczna), oraz jej język. Urbaniak zestawiał również bibliografię specjalnie do wydania polskiego; jej cel nie wydaje się jednak całkiem jasny. Jeśli ma ona służyć czytelnikom zainteresowanym samodzielnym zgłębianiem doktryny Jana Pawła II, to wybór konkretnych edycji pewnych dzieł wydaje się nazbyt przypadkowy, opis bibliograficzny niektórych pozycji nie jest pełny i można żałować, że pominięto książkę Rocca Buttiglione *Myśl Karola Wojtyły*. Są to jednak drobne usterki, a troska wydawcy o czytelnika, która wyraża się także w zamieszczeniu krótkiego komentarza teologicznego do sformułowań, które mogłyby budzić wątpliwości, jest godna zauważenia.

P. M.

Marko Ivan Rupnik SJ, Sergej Sergeevič Averincev, *Adam i jego żebro. Duchowość miłości małżeńskiej*, tłum. B. Zurowska, Salwator, Kraków 2009, ss. 104.

Adam i jego żebro to książka zaskakująca. Tytuł, nieco prowokacyjny, przyciąga uwagę, lecz ani on, ani okładka i strona tytułowa, gdzie wymieniono dwóch autorów: Marka Ivana Rupnika i Sergieja Awierincewa, nie informują w pełni, co znajduje się wewnątrz. Książka ma faktycznie trzech, nie dwóch

autorów – formalnie niezależne eseje Rupnika i Awierincewa zostały poprzedzone krótkim wyborem fragmentów katechez Jana Pawła II o miłości i małżeństwie z cyklu *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*. Pozostałe teksty stanowią swoisty, niebezpośredni komentarz do wypowiedzi Papieża. Obydwa łączą – w różnych proporcjach – elementy teoretycznego eseju i świadectwa. Pierwszy z nich, *Duchowość miłości małżeńskiej* (tak brzmi również podtytuł całej publikacji), jest szkicem z dziedziny antropologii teologicznej, w którym autor, Marko Ivan Rupnik, zamierzył ukazanie znaczenia seksualności i miłości małżeńskiej w porządku zbawienia człowieka. Inspiracją, „duchowym światłem” jest dla Rupnika myśl Jana Pawła II, a szczególnie ważnym źródłem intelektualnym – wschodnia myśl teologiczna. Esej ten ilustrowany jest żywymi przykładami zaczerpniętymi z praktyki duszpasterskiej: opisami doświadczeń lub wskazaniem dotyczącymi postawy i działań duszpasterza pracującego z młodymi ludźmi przygotowującymi się do małżeństwa, lecz autor – właśnie jako czynny duszpasterz – podkreśla potrzebę powracania do zagadnień podstawowych, do prawdy antropologicznej o człowieku.

Tekst Sergieja Awierincewa *Uwagi o chrześcijańskiej koncepcji rodziny* rozpoczyna się wyznaniem, że doświadczenie relacji rodzinnych jest dla autora najbardziej przekonującym dowodem na istnienie Boga. Ten osobisty ton nie przeszkadza Awierincewowi w dokonywaniu fragmentarycznej wprawdzie, lecz teoretycznie ugruntowanej diagnozy współczesnego kryzysu małżeństwa oraz w przedstawianiu nauki Kościoła na temat cielesności, płciowości i miłości małżeńskiej. Autor nie odwołuje się wprost do katechez Jana Pawła II, lecz jego wypowiedź jest świadectwem życia wiarą i myślenia w jej świetle. Niewątpliwymi atutami książki są osobowość i zainteresowania osób, którym wydawcy (rzymskie wydawnictwo Lipa) powierzyli rolę komentatorów nauczania Jana Pawła II. Marko Ivan Rupnik, jezuita, teolog i duszpasterz, wykładowca uniwersytecki i autor wielu książek, jest również malarzem i twórcą mozaik – jego dziełem jest znany wizerunek Matki Bożej Stolicy Mądrości; ikona ta była darem Jana Pawła II dla środowisk uniwersyteckich całego świata z okazji Jubileuszu Nauczycieli Akademickich w ramach obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Zmarły w roku 2004 Sergiej Awierincew był filologiem klasycznym, historykiem kultury i poetą, którego książki były tłumaczone na wiele języków. Wykładał w Moskwie i w Wiedniu, a w roku 1989 został deputowanym do rosyjskiego parlamentu.

Teksty zebrane w tomie *Adam i jego żebro*, chociaż nie zostały pomyślane jako części jednej publikacji, uzupełniają się nawzajem. Poza tym, że łączy je związek autorów z teologią i duchowością Wschodu, oświetlają nauczanie Kościoła o miłości i małżeństwie zarówno z punktu widzenia zakonnika i kapłana, jak i osoby świeckiej, żyjącej w rodzinie. Są to wypowiedzi swobodne, bezpośrednie, nieakademickie – co nie znaczy, że nie wymagają skupienia: dotyczy to zwłaszcza bardziej teoretycznych części tekstu Rupnika. Książka jest przy tym niewielka – wypadaloby nazwać ją książeczką – i może stanowić dobre wprowadzenie do refleksji nad nauczaniem Jana Pawła II oraz zachętę do zapoznania się z myślą interesujących pisarzy chrześcijańskich. Po pozycję tę warto sięgnąć również dlatego, że chociaż rejestruje przejawy kryzysu i wskazuje na jego przyczyny, doświadczenia, które inspirowały auto-

rów, są pozytywne. „Poświęciłem się młodym – pisze Rupnik – głównie zaś towarzyszeniu im w drodze do małżeństwa. [...] wspominam, z jaką powagą przygotowywali się do tego wydarzenia, patrzę, jak żyją dzisiaj, myślę o ich dzieciach, o odpowiedzialności i hojności dla obecnego pokolenia, a przede wszystkim o tym, że jest ich tak wielu, co w obecnej sytuacji wydaje się wręcz nie do uwierzenia”.

P. M.